

نکات مهم درس دین و زندگی سال دوازدهم رشته ریاضی و تجربی «ویژه امتحان نهایی»

معنی آیات و فعالیت تدبر کنید و پیام آیات در تمام دروس از کتاب درسی خوانده شود.

درس ۱

۱) نیازمندی مخلوقات به خدا شامل چند مرحله است؟ دو مرحله (الف) پیدایش = آفرینش، ایجاد شدن - ب) بقا = باقی ماندن

۲) استدلال نیازمندی جهان در پیدایش به خدا:

مقدمه اول: ما و این جهان پدیده‌ایم و وجودمان از خودمان نیست. مخلوقات = حادث = فقیر = پدیده = ممکن الوجود = معلول

مقدمه دوم: هر چیزی که وجودش از خودش نباشد برای موجود شدن نیازمند به یک وجود مستقل است.

نتیجه: پس ما و این جهان نیازمند وجود مستقلی هستیم که خودش پدیده نباشد. به این موجود برتر «خدا» می‌گوییم.

۴) نیاز ما به خدا منحصر به مرحله ی پیدایش نیست؛ بلکه برای بقاء و ادامه ی زندگی هم به او نیازمندیم.

۵) رابطه خداوند با جهان مشابه رابطه بنا و مسجد نیست / بلکه: مشابه رابطه مولد برق با جریان برق است.

۶) نیازمندی دائمی موجودات به خداوند (در مرحله بقا) موجب در خواست همیشگی آن هاست. مانند منبع نوری که اگر حتی یک لحظه، نور افشانی نکند پرتوهای نور از بین می‌روند.

۷) هر چه انسان به معنای حقیقی کامل تر شود، فقر و نیازمندی خود به خدا را بهتر درک می‌کند و بندگی و عبودیتش در پیشگاه خدا قوی تر می‌شود به همین جهت پیامبران، امامان و اولیاء الهی بیشتر با خدا راز و نیاز می‌کردند.

۸) این که انسان بتواند در ظاهر هر چیزی خدا را ببیند، معرفتی برتر و عمیق است که در قدم نخست مشکل به نظر می‌رسد، اما هدفی امکان پذیر است، به خصوص برای جوانان، زیرا بستر اصلی حرکت به سوی این هدف، پاکی و صفای فطری قلب است، که در اغلب جوانان و نوجوانان وجود دارد.

۹) موضوعاتی که درباره ی آنها تحقیق می‌کنیم دو دسته‌اند: محدود: در دایره ی شناخت ما قرار دارند، می‌توانیم هستی و چیستی آنها را درک کنیم؛ مانند: گیاهان، حیوانات، بهشت، جهنم، نعمت‌های خدا (آلاء الله)، هستی خدا نامحدود: از توانایی دستگاه اندیشه‌ی ما فراتر هستند و ذهن ما بر آن-ها احاطه ندارد، چیستی آنها را درک نمی‌کنیم؛ فقط هستی آنها را درک می‌کنیم؛ مانند: خط و عدد نامحدود، ذات خدا.

۱۰) لازمه ی شناخت هر چیزی، احاطه و دسترسی به آن است. ما به دلیل محدود بودن ذهن خود نمی‌توانیم ذات امور نامحدود را تصور کنیم و چگونگی وجودشان را دریابیم. خداوند حقیقتی نامحدود دارد؛ در نتیجه، ذهن ما نمی‌تواند به حقیقت او احاطه پیدا کند و ذاتش را شناسایی نماید. بنابراین، ما می‌توانیم به وجود خداوند به عنوان آفریدگار جهان پی ببریم و صفات و اسماء او را بشناسیم، اما نمی‌توانیم ذات و چیستی او را دریابیم؛ (مهم)

۱۱) اسلام ما را به تفکر در نعمت‌ها و نشانه‌های الهی برای شناخت صفات الهی تشویق می‌کند زیرا شناخت صفات و ویژگی‌های خدا از راه شناخت مخلوقاتش تا حدودی پذیر است.

۱۲) رؤیت خداوند با چشمه در دنیا و نه در آخرت، غیرممکن است زیرا چشم ساختار مادی و جسمانی دارد و فقط از اشیا می‌تواند عکس برداری کند؛

۱۳) سؤال: چگونه خداوند را می‌توان مشاهده کرد؟ پاسخ: نوعی از دیدن وجود دارد که نه تنها امکان پذیر است، بلکه از برترین هدف های زندگی است و هر کس باید برای رسیدن به چنین دیدنی تلاش کند. این مرتبه، دیدن به وسیله «قلب» است.

درس ۲

۱) مهم‌ترین اعتقاد دینی **توحید** است. پایه و اساس تمام دین **توحید** است و بدون اعتقاد به توحید هیچ اعتقاد دینی دیگری **اعتبار ندارد**.

۲) توحید به معنای اعتقاد به خدای یگانه است؛ یعنی خدا بی همتاست و شریکی ندارد

۳) عبارت « لا اله الا الله » فقط یک شعار نیست بلکه التزام به آن، همه زندگی فرد تازه مسلمان را در رابطه با خدا، خویشتن، خانواده، اجتماع و دیگر مخلوقات تغییر می‌داد.

۴) **توحید در خالقیت**: جهان از یک اصل پدید آمده نه اصل‌های متعدد و همه موجودات را خداوند آفریده است و در کار آفرینش شریک و همتایی ندارد

۵) **سوال**: چرا خداوند تنها خالق جهان است؟

پاسخ: اگر دو یا چند خدا و خالق را تصور کنیم هر کدام از آن‌ها را **محدود و ناقص** فرض کرده‌ایم و چنین خدایان ناقصی خود **نیازمند** به خالق هستند.

۶) **توحید در مالکیت** چون خداوند خالق جهان است مالک اصلی و حقیقی آن نیز می‌باشد و کسی در مالکیت او شریک نیست.

۷) **توحید در ولایت**: ولایت به معنی **سرپرستی و حق تصرف داشتن** است؛ به یاد داشته باشیم خدا **مالک** جهان است پس بر آن هم **ولایت** دارد یعنی هر گونه **دخل و تصرف حق و شایسته** ی اوست.

۸) اگر خدا به کسی **إذن ولایت دهد**، آن شخص می‌تواند در محدوده‌ی اجازه‌ی خدا در برخی اشیاء تصرف نماید چنین **إذنی** به معنی واگذاری ولایت خدا یا شرک در ولایت نیست، **زیرا** آن شخص از خودش استقلال ندارد و ولایت او **در طول** و در مسیر ولایت خداست، **ولایت پیامبر (ص) و امامان (ع) هم در طول ولایت خداست**.

۹) **توحید در ربوبیت و تدبیر**: واژه «رب» بعد از کلمه «الله» صاحب اختیاری است که تدبیر امور به دست اوست. به عبارت دیگر: **هر کس که خالق و مالک و ولی چیزی باشد می‌تواند آن را تدبیر کرده و پرورش دهد**. از آنجا که خداوند تنها خالق، مالک و ولی جهان است، تنها رب هستی نیز می‌باشد. اوست که جهان را اداره می‌کند و آن را به سوی مقصدی که برایش معین فرموده هدایت می‌نماید و به پیش می‌برد.

۱۰) توحید در ربوبیت نقش انسان را **نفی نمی‌کند**، **اما** همه‌ی قدرت تربیت و پرورش و زراعت (ربوبیت) ما در **طول** ربوبیت خداست.

۱۱) **تعریف شرک و مشرک**: شرک به معنای شریک قرار دادن برای خدا است. هر کس که معتقد باشد خداوند شریک دارد مشرک به حساب می‌آید.

۱۲) اعتقاد به دو یا چند خدا که در گذشته رایج بوده است مانند: خدای خیر و شر و خدای باد و خدای باران **شرک در خالقیت** است.

۱۳) شرک در مالکیت: در کنار خداوند، دیگران هم مالک بخشی از جهان هستند. اگر کسی معتقد به شرک در خالقیت باشد، معتقد به شرک در مالکیت نیز خواهد بود.

۱۴) شرک در ولایت عبارت است از اعتقاد به اینکه علاوه بر خداوند و در کنار او، دیگری نیز هستند که سرپرستی جهان را بر عهده دارند و خودشان حق تصرف در جهان را دارا می‌باشند.

۱۵) اگر کسی در کنار ربوبیت خدا برای ربوبیت خود با دیگران **حسابی جداگانه** و مستقل از خدا باز کند گرفتار شرک در ربوبیت شده است.

۱۶) متأسفانه گروهی از مسلمانان که به **تکفیری** ها معروفند به دلیل تفکرات خشک، غیر عقلانی و تفکر غلط خود در مورد توحید و شرک، **بزرگ ترین ضربه** را بر اسلام وارد کرد و سبب **تنفر** برخی از مردم جهان از اسلام شد.

۱۷) درخواست شفای بیمار از پیامبر (ص) شرک در ربوبیت نیست چون این شفاعت را در طول شفای خدا و به اذن او می‌دانیم. هنگامی عقیده به توانایی پیامبر در شفای بیمار وقتی **موجب شرک** در ربوبیت است که این توانایی را از خود ایشان بدانیم، اما اگر این توانایی‌ها را در طول توانایی خدا بدانیم، عین توحید در ربوبیت و مانند شفابخشی داروست.

۱۸) برای قبول توحید در ربوبیت **ضرورتی ندارد** که هرگونه اثر را از اشیا و یا انسان‌ها **سلب** کنیم. می‌توان با قبول اثر مخلوقات، این اثر را از خداوند بدانیم، نه مستقل و بی نیاز از خداوند.

۱۹) طلب شفا از خداوند و دعا به درگاه او **شرایطی دارد** که مهم‌ترین آنها اخلاص به هنگام دعا و **تقاضای قلبی** است.

۲۰) آنان که با ایمان و عمل صالح و پیمودن صراط مستقیم، مراحل کمال را می‌پیمایند و به قرب الهی می‌رسند، پاداش‌هایی دریافت می‌کنند که کرامات و عنایات به مخلوقات، جلوه کوچکی از آن است. (ولایت معنوی)

درس ۳

۱) افکار و اعتقادات هر فرد مهم ترین عامل در تعیین هدف ها و رفتارهای اوست. ☞ اختلاف در هدف ها ریشه در نگرش و اندیشه انسان دارد .

۲) هر فردی متناسب با اعتقادات خویش ، مسیر زندگی خود را انتخاب و بر همان اساس رفتار خواهد کرد.

۳) زندگی توحیدی : شیوه ای از زندگی است که ریشه در جهان بینی توحیدی دارد . ☞ زندگی انسان موحد متناسب با اعتقادات توحیدی

۴) نتیجه اعتقاد به توحید در ربوبیت چیست؟ پاسخ ☞ **توحید در عبادت نتیجه ی توحید در ربوبیت است.**

۵) راه درست زندگی کدام است؟ پاسخ ☞ **دین است که همان راه سعادت انسان از طریق بندگی خداوند می باشد .**

۶) چون خدا **خالق و مالک و ولی و ربّ** است ، پس باید او را عبادت کنیم . **یعنی** ☞ توحید در عبادت میوه و نتیجه ی توحید در خالقیت و مالکیت و ولایت و ربوبیت است .

۷) **سوال** : چگونه می توان درجه تأثیر ایمان در زندگی را بررسی نمود ؟

پاسخ : هرچه ایمان قوی تر باشد تأثیر عملی آن در زندگی بیشتر و هرچه ضعیف تر باشد تأثیر آن کمتر خواهد بود . با این معیار، هرکس می تواند درجه ایمان خود و تأثیر آن را در زندگی خویش بررسی کند . (**معیار اثر گذاری میزان ایمان بر زندگی**)

۸) توحید در عبادت دارای دو بُعد است : ۱) بُعد فردی ۲) بُعد اجتماعی

۹) **انسان موحد** فقط خدا را می پرستد و کشش های او سمت و سوی خدایی دارد و در همه ی کارهایش به دنبال گرایش های برتر است و شخصیتی یگانه و یکپارچه و با آرامش دارد. (**توحید در عبادت فردی**)

اگر کسی دل به هوای نفس (بت درون) سپرده و او را معبود خود قرار دهد و اوامرش را به فرمان های خداوند ترجیح دهد یا در پی کسب رضایت قدرت های مادی و طاغوت ها (بت های بیرون) برآید، چنین شخصی **رفتار شرک عملی شده است.**

۱۰) **چون انسان مشرک** از هوای نفس خود یا دیگران اطاعت می کند ، چند شخصیتی ، بدون آرامش و دارای جهت گیری های متفرق و پراکنده است .

۱۱) **بُعد اجتماعی** توحید در عبادت به معنای یکپارچه شدن نظام اجتماعی در جهت اطاعت خدا است ؛ در چنین جامعه ای افراد در مناسبات سیاسی و اقتصادی فرمان الهی را حاکم می کنند و فرمان طاغوت را نمی پذیرند .

۱۲) مهم ترین رکن یک جامعه حکومت آن است.

۱۳) جامعه موحد، حکومت کسانی را که خداوند به آنها حق حکومت کردن را نداده است نمی پذیرد، با آنان که با خداوند و مسلمانان دشمنی می ورزند، دوستی نمی کند، با ظالمان مبارزه می کند، بنابه فرمان خداوند، از محرومان و مستضعفان حمایت می کند و به این سخن خداوند گوش فرامی دهد .

۱۴) میان بُعد فردی و بُعد اجتماعی توحید در عبادت **رابطه متقابل (دو سویه)** وجود دارد. (مهم)

۱۵) اگر کسی در مسیر توحید عملی گام بردارد به شخصیتی متوازن و متعادل و زیبا می رسد. (**بُعد فردی**)

۱۶) اگر جامعه ای در مسیر توحید حرکت کند ستمگران حاکم نمی شوند و روابط به تعادل و توازن و انسجام می رسد و به **جامعه ای زیبا** تبدیل می شود و عدالت اجتماعی واقعیت می یابد. (**بُعد اجتماعی**)

۱۷) **محور** و روح زندگی دینی **توحید** است . محور و روح زندگی غیر دینی **شرک** است .

۱۸) منظور انسان عصر حاضر تمام افراد جامعه نیست، بلکه جو غالب جوامع و جو حاکم بر اکثریت افراد است، نه تک تک افراد.

۱۹) امروزه اغلب مردم دنیا توحید در خالقیت و ربوبیت را قبول دارند اما به علت سرگرمی به امور دنیوی خدا را فراموش کرده اند و از **توحید در عبادت** غفلت می کنند. / ریشه ی بت پرستی و شرک جدید این است که برخی انسان ها در عین قبول خدا، دین و دستورات آن را وارد زندگی نمی کنند.

۲۰) سرگرم شدن بسیاری از انسان ها به امور دنیوی موجب شده ☞ خدا فراموش شده و در قلب آنها جایگاهی ندارد. به عبارت دیگر **هوا و هوس** بت و معبود بسیاری از مردم دنیا شده است.

۲۱) **۵ معیار ثابت شرک و بت پرستی عبارتند از** : ۱) اطاعت از اربابی جز خدا، ۲) پذیرش سرپرستانی جز او ، ۳) بندگی کسانی جز او ، ۴) خارج کردن دین از برنامه های زندگی ، ۵) تقلید از کسانی که مخالف دین حرکت می کنند.

درس چهار

۱ - آیا میان عبارت « فقط برای خدا قیام کنید » و « فقط مرا بپرستید » رابطه ای می بینید؟ توضیح دهید . پاسخ : بله، یکی از مصادیق بندگی و پرستش خدا، قیام و به پا خاستن برای خداست . / هدف خلقت انسان تقرب به خداست و این تقرب جز با سعی و تلاش خود انسان به دست نمی آید.

۲ - انسان همواره بر سر دو راهی است : (۱) بندگی خدا ، (۲) بندگی هوای نفس و شیطان / زندگی، صحنه انتخاب یکی از این دو راه است .

۳ - اخلاص در بندگی یعنی تمام جهت گیری ها سمت و سوی رضای الهی بگیرد ؛ پس همان توحید عبادی است.

۴ - تعریف اخلاص : اخلاص به معنی خالص کردن و پاک کردن یک چیز از غیر آن است و در کاربرد دینی یعنی : شخص اندیشه و دل خود را جایگاه خدا کند و عملش را فقط برای رضای خداوند (حسن فاعلی) و همان گونه که او دستور داده است (حسن فعلی) ، انجام دهد.

۵ - در اسلام اخلاص شرط قبولی تمامی اعمالی است که فرد به درگاه خداوند عرضه می دارد.

۶ - اخلاص مراتبی دارد و هر میزان که درجهی اخلاص بیشتر باشد ، ارزش کار بیشتر و مقام انسان نزد خدا گرامی تر و درجه اش در بهشت بالاتر است .

۷ - اخلاص دو گونه است : اخلاص در اندیشه و اخلاص در قلب

۸ - اخلاص در اندیشه : انسان معتقد می کوشد در فکر و اندیشه همه امور خود و عالم را به دست خدا ببیند و خداوند را مدبر و اداره کننده همه امور جهان می داند و هیچ واسطه و سببی جز به اذن و اراده او عمل نمی کند .

۹ - اخلاص در قلب : انسان معتقد تلاش می کند ، آنچه اندیشه و عقل پذیرفته است، به یک اعتقاد قلبی و درونی تبدیل کند زیرا می داند برای انجام دادن هر عمل ، پذیرش عقلی آن کفایت نمی کند، بلکه آن سخن باید در قلب و دل ما نفوذ کند، یعنی قلب نیز تسلیم آن شود .

۱۰ - هر عمل دو حُسن دارد : حُسن فاعلی و حُسن فعلی . / حُسن فاعلی : انجام دهنده کار، دارای معرفت درست و نیت الهی باشد . / حُسن فعلی : کار به درستی و به همان صورت که خدا فرمان داده است انجام شود.

۱۱ - راه های تقویت اخلاص : (۱) افزایش معرفت به خدا (۲) تقویت روحیهی حق پذیری (۳) راز و نیاز با خدا (۴) انجام واجبات و دوری از گناه

۱۲ - افزایش معرفت به خدا : به هر میزان که معرفت و ایمان به خدا بیشتر شود ، انگیزه‌ی ما برای پرستش (و اخلاص بیشتر) افزایش می یابد و دعوت قرآن به تفکر و تعقل در آیات نیز به همین مقصود است

۱۳ - تقویت روحیهی حق پذیری : کسی که روحیهی حق پذیری دارد ، در مقابل حق تسلیم است و به آسانی وارد مسیر بندگی می شود زیرا افراد حق پذیر تابع دلیل هستند . / دل انسان در دوست داشتن تابع دو چیز است : (۱) عقل (۲) هوی و هوس و کسانی که به دنبال عقل رفته اند حق پذیر هستند

۱۴ - راز و نیاز (نیایش) با خداوند و عرض نیاز به خداوند ، محبت خدا را در دل تقویت می کند و انگیزه‌ی ما را برای پرستش افزایش می دهد و غفلت را کنار می زند و انسان را از امداد الهی بهره مند می کند.

۱۵ - انجام واجبات و دوری از گناه : گناه، ریشه درخت اخلاص و بندگی را می سوزاند و آن را به تدریج از بین می برد / ترک گناه و توجه به واجبات و اطاعت از خداوند، درخت اخلاص را آبیاری می کند و رشد می دهد

۱۶ - امیرالمؤمنین علی (ع) : « تمام اخلاص در دوری از گناهان جمع شده است » ﴿ دروی از گناهان

۱۷ - امیرالمؤمنین علی (ع) : « خداوند بدان جهت روزه را واجب کرد تا اخلاص مردم را بیازماید » ﴿ انجام واجبات

۱۸ - میوه های درخت اخلاص به ترتیب : دست یابی به درجاتی از حکمت / نفوذ ناپذیری در برابر وسوسه های شیطان / دریافت پاداش های وصف ناشدنی

۱۹ - اولین ثمره‌ی اخلاص ﴿ دست یابی به درجاتی از حکمت : وقتی حکمت در اختیار انسان قرار گرفت سبب می شود فرد حق را از باطل تشخیص دهد و گرفتار باطل نشود . حکمت همان دانش متین و محکم است که به دور از خطاست . (۱) انتخاب هدف درست (۲) مانع لغزش و خطا می شود .

۲۰ - بالاترین میوه‌ی اخلاص دیدار محبوب حقیقی و تقرب به پیشگاه خداست . ﴿ پاداش وصف ناشدنی / امام علی (ع) خدا را این طور معرفی می کند : نهایت آرزوی عارفان ، دوست دل های صادقان ، ولی مؤمنان و معبود عالمیان

۲۱ - انسان با اخلاص فریب وسوسه های شیطان را نمی خورد و گرفتار دام های شیطان نمی شود؛ زیرا شیطان، خود اقرار کرده است که توانایی فریب دادن مؤمنان با اخلاص را ندارد .

درس پنچ

۱ - اختیار ، حقیقتی وجدانی و مشهود است یعنی هر انسانی آن را در خود می یابد و دلیل نمی خواهد و حتی انکار کنندگان اختیار هم ، در عمل از آن استفاده می کنند .

۲ - نشانه های اختیار ۳ تا ۱) تفکر و تصمیم ، ۲) احساس رضایت یا پشیمانی ، ۳) مسئولیت پذیری

۳ - تردید در تصمیم گیری نشانه ی چیست؟ پاسخ : اختیار / رضایت نشانه ی تصمیم عاقلانه و پشیمانی از کار نشانه ی این است که ما اشتباه کرده ایم .

۴ - تشویق ، تنبیه و کیفر ، عهد ها و پیمان ها بر اساس مسئولیت پذیری و اختیار استوار شده اند و هر فردی مسئول کارهای خود می باشد .

۵ - خداوند، قدرت اختیار و اراده را به ما عطا کرده و از ما خواسته است با استفاده از آن، برای زندگی خود برنامه ریزی کنیم و به قله های کمال برسیم و تا آنجا پیش برویم که جز خداوند عظمت آن را نمی داند.

۶ - سوال : آیا مشیت خداوند و قوانین حاکم بر هستی مانع اختیار انسان است، یا زمینه ساز شکوفایی اختیار و بستری برای بهره مندی از آن؟ (مهم)
پاسخ : پاسخ به این سوال و درک صحیح نظام حاکم بر جهان ۲ بخش دارد : ۱) اعتقاد به خداوند حکیم ۲) اعتقاد به قانون مندی جهان = قضا و قدر
۱) اعتقاد به خدایی حکیم، که با حکمت خود جهان را خلق کرده و اداره می کند، این اطمینان را به انسان می دهد که همه وقایع و رخداد های جهان، تحت یک برنامه سامان دهی شده و غایت مند انجام می گیرد و نه اتفاقی و بی هدفی و ما اطمینان می بخشد که جهان دارای حافظ و نگهبانی است.
۲) در نتیجه اعتقاد به نظام قانونمند ، انسان خداشناس می داند که پشتوانه آن علم و قدرت خداست و در این جهان قانونمند : انسان امکان حرکت و فعالیت دارد، زیرا با زندگی در چنین جهانی است که او می تواند قوانین حاکم بر جهان هستی و خلقت را بشناسد و برای رفع نیازهای خود از آنها استفاده کند و به هدف های خود برسد .

۷ - قضا و قدر مانع تحرک و عمل نیست بلکه عامل و زمینه ساز آن است و بدون پذیرش قضا و قدر هیچ نظمی برقرار نمی شود و هیچ زمینه ای برای اختیار پدید نمی آید . / قدر به معنی «قدر، اندازه» و تقدیر به معنی «اندازه گرفتن» است . / قضای الهی : خلق ، ایجاد ، حکم ، پایان ، حتمیت

۸ - مخلوقات جهان، از آن جهت که خدای متعال با علم خود، اندازه، حدود، ویژگی، موقعیت مکانی و زمانی آنها را تعیین می کند، مقدر به تقدیر الهی هستند و از آن جهت که با فرمان و حکم و اراده الهی ایجاد می شوند، (مقضی به) به قضای الهی وابسته اند

۹ - اعتقاد به قضا و قدر الهی مبنای کار و فعالیت اختیاری انسان و علت اعتماد و اطمینان او به خداوند می باشد .

۱۰ - امام علی (ع) از زیر سایه دیوار کجی که داشت فرو می ریخت بلند شد و فرمود : از قضای الهی به قدر الهی پناه می برم.

۱۱ - اندازه گیری ها و ویژگی ها با حکمت خدا است یعنی تقدیر از حکمت الهی سرچشمه می گیرد و قضا از اراده الهی سرچشمه می گیرد

۱۲ - چرا انسان می تواند با اختیار خود به جستجو در دریا پردازد؟ پاسخ : زیرا انسان می داند که اگر قانون حاکم بر مخلوقات و از جمله دریا را کشف کند و از آن استفاده کند، می تواند به نتیجه برسد.

۱۳ - سؤال : محدوده اختیار انسان : ما انسان ها در چارچوب قوانین حاکم بر هستی حق انتخاب داریم . تقدیرات و قانونمندی ها هم لازمه کار اختیاری انسان و هم جهت دهنده و محدود کننده آن است . مثلاً آسمان و دریا در هر شرایطی رام و مسخر انسان نیستو فقط در صورتی رام و مسخر انسان است که آدمی ویژگی ها و قانونمندی های آنها را بشناسد و متناسب با آن ویژگی ها، هواپیما و کشتی تهیه کند تا بتواند در آسمان ها و دریاها سیر نماید . به عبارت دیگر نظام قانون مند جهان نه تنها سد راه انسان نیست بلکه زمینه ساز عروج به قله های کمال است و تاریخ علم هم همین را نشان می دهد (مهم)

۱۴ - علل عرضی : در پیدایش هر پدیده ممکن است چند عامل به صورت مجموعه و با همکاری یکدیگر مشارکت کنند . به عبارت دیگر در علل عرضی، هر عامل به طور مستقیم نقش خاصی را برعهده دارد که با نقش دیگری متفاوت است . / مانند : تأثیر خورشید ، دانه ، آب ، خاک و باغبان در رشد گیاه

۱۵ - علل طولی : گاهی تأثیر چند عامل در پیدایش یک پدیده این گونه است که یک عامل در عامل دوم اثر می گذارد و عامل دوم در عامل سوم تأثیر می کند تا اثر عامل اول را به معلول منتقل کند . به عبارت دیگر چند عامل، در طول هم، در انجام این کار دخالت دارند . / مانند اثر قلم ، دست ، ساختار عصبی ، اراده انسان در نوشتن یک متن

۱۶ - وجود اختیار و اراده در انسان ناشی از اراده الهی و خواست خداست . به عبارت دیگر، خداوند اراده کرده است که انسان موجودی مختار و دارای اراده باشد پس اراده انسان در طول اراده خداست و با آن منافات ندارد .

درس شش

۱ - تدبیر کنید :

- ۱) هر انسانی در زندگی خود همواره به وسیله امور شر یا با امور خیر در معرض امتحان و آزمایش است. انبیاء / ۳۵
- ۲) هر کس ادعای ایمان کند ، مورد آزمایش قرار می گیرد. عنکبوت / ۲
- ۳) رحمت و اسعۀ الهی به همه افراد جامعه، چه نیکوکار و چه بدکار تعلق می گیرد. اسراء / ۲۰
- ۴) خداوند کسانی را که در راه او قدم بردارند، به طور خاص هدایت می کند. عنکبوت / ۶۹
- ۵) خداوند به کافران مهلت می دهد و آنان از این مهلت در جهت افزایش گناه استفاده می کنند. آل عمران / ۱۷۸
- ۶) برخی گناهکاران به دست خویش خود را در معرض هلاکت قرار می دهند و به تدریج گرفتار عذاب می شوند. اعراف / ۱۸۲
- ۷) خداوند پاداش کار نیک را چند برابر و کیفر کار بد را به اندازه خودش می دهد و این نشانه لطف و رحمت الهی است. انعام / ۱۶۰
- ۸) مطابق با قانون الهی، آینده انسان براساس رفتار خوب یا بد انسان ها رقم می خورد. اعراف / ۹۶

۲ - قرآن کریم از قوانین جهان خلقت با عنوان « سنت الهی » یاد کرده است و مردم را به شناخت آنها، به خصوص سنت های مربوط به زندگی انسان دعوت نموده است . برخی سنت های الهی عبارتند از : امتحان و ابتلاء ، امداد عام الهی ، امداد خاص الهی (توفیق الهی) ، سبقت رحمت بر غضب الهی ، املاء و استدراج ، تأثیر اعمال انسان در زندگی او

۳ - شناخت قوانین حاکم بر زندگی انسان ها موجب تنظیم درست رابطه ی خودمان با خدا ، خود و دیگران تأثیر بسزایی دارد .

۴ - سنت ابتلاء : ابتلاء در لغت به معنای امتحان است و در اینجا به معنای قرار دادن فرد در تنگنا یا موقعیتی است که صفات درونی خود را بروز دهد و درستی یا نادرستی آنچه را که ادعا کرده مشخص سازد. این سنت عام ترین و فراگیرترین قانون خداوند است که ثابت و همیشگی است و شامل همه انسان ها در همه دوران ها می شود . سنت امتحان = آزمایش = ابتلاء ، برای بروز استعداد انسان است شکست یا پیروزی در این آزمایش ها سبب جدا شدن انسان های خوب از بد یا تکامل و عقب ماندگی می شود

۵ - سنت امداد الهی : مردم در برابر دعوت انبیاء دو دسته می شوند : دسته ای به ندای حقیقت پاسخ مثبت می دهند و هدایت الهی را می پذیرند و دسته ای لجاجت ورزیده و در مقابل حق می ایستند . خداوند، سنت و قانون خود را بر این قرار داده که هر فرد، راهی را برمی گزیند، بتواند از امکانات الهی مانند قدرت اراده، توان جسمی و فکری، ... استفاده کند تا در همان مسیری که انتخاب کرده است به پیش رود و باطن خود را آشکار کند.

۶ - سنت امداد خاص یا توفیق الهی : در قرآن کریم، توفیق به معنای آسان نمودن است؛ یعنی همراه با سعی و تلاش انسان ، خداوند نیز شرایط و اسباب را چنان فراهم می سازد که وی بتواند آسان تر به مقصد برسد. در کسب توفیق الهی، عامل درونی هم نقش تعیین کننده دارد.

۷ - نتایج امداد خاص الهی : (۱) نصرت و هدایت الهی به دنبال تلاش و مجاهدت است. (۲) ایجاد زمینه مناسب برای رشد و تعالی شخص مؤمن ، مانند : یافتن دوست خوب، شرکت در یک جلسه قرآنی و خواندن یک کتاب تأثیر گذار

۸ - سنت سبقت رحمت بر غضب الهی : از آنجا که خداوند به بندگان خود محبت دارد، با همه آنان، چه نیکوکار و چه گناهکار، به لطف و مهربانی رفتار می کند. یعنی حتی آنجا که خداوند بر کسی غضب می کند، باز هم از دریچه لطف و رحمت است ؛ از همین جهت است که راه بازگشت گناهکار به سوی خدا همیشه باز است ،مانند آموزش گناهان با توبه، آموزش برخی گناهان با انجام کار نیک ، حفظ آبروی بندگان گناهکار و...

۹ - سنت املاء یا امهال : اگر انسان ها چنان در گناه و باطل پیش روند که از کار خود خرسند باشند و با حق دشمنی و لجاجت ورزند، خداوند به آنها فرصتی می دهد و آنها این فرصت را وسیله غوطه ور شدن در تاریکی ها قرار می دهند و با اختیار و اراده خودشان به صورت بلای الهی جلوه گر شده و باعث می شود که بار گناهان آنان هر روز سنگین و سنگین تر شود .

۱۰ - سنت استدراج : گاهی خداوند علاوه بر مهلت دادن به گمراهان، بر امکانات آنان می افزاید و آنها با استفاده از همین امکانات و با اصرار خودشان، بیشتر در فساد فرو می روند و به تدریج به سوی هلاکت ابدی و عذاب الهی نزدیک تر می شوند.

۱۱ - قرار گرفتن در دایره سنت املاء و سنت استدراج نتیجه عمل خود انسان هاست.

درس هفت

۱ - **توبه** ، انقلاب و شورش و قیام خود عالی انسان بر علیه خود دانی اوست. / توبه یعنی بازگشت ، توبه‌ی **بندگان** یعنی بازگشتن از گناه به سوی فرمانبرداری از خداوند و قرار گرفتن در دامن عفو و غفران اوست

۲ - انقلاب علیه خود در چه صورتی پسندیده و در چه صورتی ناپسند است؟
پاسخ : انسان می تواند با پیروی از عقل، علیه تمایلات ناپسند خود قیام کند (انقلاب پسندیده) و هم می تواند با پیروی از نفس اماره و انجام گناه، از فرمان های خداوند سرپیچی کرده و به خود ستم روا دارد. (ناپسند)

۳ - **توبه‌ی خدا** یعنی بازگشتن او به لطف و آمرزش انسان توبه‌کار ؛ (توبه‌ی خدا نتیجه و معلول توبه‌ی انسان است .

۴- اگر انسان بعد از انجام گناه، در دل احساس پشیمانی کند و زبان حالش این باشد که « ای کاش این کار را انجام نمی دادم . » **توبه انجام شده** و گناه بخشیده می شود هرچند « **أَسْتَغْفِرُ الله** » را به زبان جاری نکرده باشو **برعکس** یعنی اگر « **أَسْتَغْفِرُ الله** » بگوید ولی پشیمان نباشد ، توبه نکرده است .

۵ - توبه گناه را از قلب خارج می کند و آن را شست و شو می دهد ، این عمل را **پیرایش** یا تخلیه می گویند .

۶ - چند نکته مهم در مورد توبه :

(۱) با توبه همه گناهان حتی شرک هم آمرزیده می شود. هم مفهوم با آیه ﴿ قُلْ يَا عِبَادِ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ ... ﴾

(۲) توبه نه تنها گناه را پاک می کند، بلکه اگر ایمان و عمل صالح نیز به دنبال آن بیاید، گناهان را به حسنات تبدیل می کند.

(۳) توبه در جوانی آسان تر است و خداوند توبه جوانان را بسیار دوست دارد. هم مفهوم با حدیث ﴿ ... محبوب تر از جوا توبه کار... ﴾

(۴) در توبه همیشه باز است، اما توفیق توبه همواره میسر نیست.

(۵) تکرار توبه، اگر واقعی باشد، نه تنها به معنی دور شدن از خداوند نیست، بلکه موجب محبوب شدن انسان نزد خداوند و جلب رحمت او

می شود. هم مفهوم با آیه ﴿ **إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ** ... ﴾

۷ - حيله های شیطان برای ممانعت از توبه کردن انسان گناهکار

اولین حيله شیطان : با این وعده « گناه کن و بعد توبه کن » انسان را به گناه می کشاند و پس از الوده شدن « از رحمت الهی مأیوسش می سازد .
دومین حيله شیطان : از ریشه « سوف » تسویف یعنی امروز و فردا کردن توبه یا خوش گذرانی در جوانی به امید توبه در پیری/ بیشتر برای جوانان
سومین حيله شیطان : انسان را آهسته و تدریجی به سمت گناه می کشاند تا متوجه زشتی گناه و قبح آن نشود و اقدام به توبه نکند .

۸ - مراحل تکمیلی توبه عبارتند از : (۱) عدم تکرار گناه ، (۲) جبران حقوق الهی و مردم

۹ - **عدم تکرار گناه** : حقیقت توبه همان حالت پشیمانی و تصمیم بر ترک گناه است . زیرا انجام آن مساوی با شکستن توبه است که در آن صورت باز هم باید توبه کند . اظهار ندامت ظاهری و استغفار در حالی که قلب او پشیمان نباشد ، استغفار را بی خاصیت می کند و چنین فردی توبه نکرده است .

۱۰ - با انجام مرحله‌ی اول توبه ، حق مردم و حق خداوند جبران نمی‌شود توبه کننده باید حقوقی را که با گناه خود ضایع کرده است جبران نماید .

۱۱ - مهم‌ترین حق خداوند بر مردم **حق اطاعت** و بندگی اوست مانند : **قضای نماز و روزه**

۱۲ - توبه کننده : باید حقوق مادی یا معنوی و ستم‌هایی که به مردم انجام داده را در حد توان جبران نماید . و رضایت صاحبان حق را به دست آورد و اگر به آنان دسترسی ندارد، به نیابت آنان صدقه دهد و برایشان دعای خیر و طلب آمرزش نماید. حقوق معنوی ، مهم تر از حقوق مادی است .

۱۳ - اگر جامعه با انجام کارهایی مانند رشوه ، ربا ، بی‌عفتی ، ظلم ، اطاعت غیر خدا از مسیر توحید و اطاعت خدا خارج شود ، نیازمند **توبه‌ی اجتماعی** است.

۱۴ - راه اصلاح و معالجه‌ی بیماری‌های اجتماعی ، انجام وظیفه‌ی امر به معروف و نهی از منکر است و اگر مردم در انجام این وظیفه کوتاهی کنند گناهان اجتماعی قوی و محکم (ماندگار) می‌شوند و تمام سطوح جامعه را در بر می‌گیرند .

۱۵ - در تمام طول عمر و تا لحظه‌ی مرگ برای توبه مهلت داریم ولی توفیق توبه همیشه نیست .

۱۶ - بهترین زمان توبه دورانی است که توبه آسان تر و جبران گذشته راحت تر است زیرا دوره‌ی جوانی دوره‌ی **انعتاف پذیری** ، تحول و دگرگونی است ولی پیری دوره‌ی کم شدن انعتاف و تثبیت خوی‌ها و خصلت‌ها است .

درس هشت

۱- احکام و قوانین دین اسلام، تضمین کننده (۱) زندگی سالم در دنیا، (۲) سعادت و نیک بختی اخروی و ابدی

۲- عمل به احکام و زندگی دینی تنها شیوه مطمئن و قابل اعتمادی که پیش روی هر انسان خردمند و عاقبت اندیش در دنیای پیچیده امروز قرار دارد.

۳- **سؤال:** چرا خداوند کسانی را که زندگی خویش را بر لبه پرتگاه بنا کرده اند، ظالم نامیده است؟ اینان در حقیقت به چه کسانی ظلم کرده اند؟
پاسخ: ظلم در این آیه به معنی گناه است و آنان که زندگی خود را با دوری از رعایت احکام الهی بر لب پرتگاه سقوط قرار داده اند به خود (عالی) ظلم کرده اند. این گروه در اصل به خودشان ظلم کرده اند. / سهل انگاری در عمل و بی توجهی به احکام و قوانین خداوند، لبه پرتگاه زندگی است.

۴- در زمینه احکام دین به دو نکته توجه جدی داریم: (۱) میان نعمت های الهی در آخرت و بایدها و نبایدهای دین (احکام) ارتباط و هماهنگی برقرار است، هرچند ما درک نکنیم لذا از هر راهی نمی توان به نعمت های اخروی رسید. (۲) احکام در هر دوره و زمانه قابل اجراست و با نیازهای جدید، فقها و مجتهدین احکام اسلامی را استخراج می کنند، و البته با انحراف جوامع بشری، اسلام خواسته های باطل را نمی پذیرد و مطابق با آنها حکم نمی کند

۵- بنی امیه و بنی عباس، شراب و قمار را رواج دادند و برخی از مردم مرتکب این دو عمل شدند. ولی عموم مسلمانان، زشتی این عمل را فراموش نکردند.

۶- علت حرمت قمار: (۱) یک کار بیهوده است، (۲) این عمل میان برنده و بازنده کینه و دشمنی به وجود می آورد.

۷- **رایج شدن** ارتباط جنسی خارج از چارچوب شرع از انحرافات قبل از اسلام، **بازگشت به دوران جاهلیت** است و بنیان خانواده را متزلزل می کند

۸- قرآن کریم در همان زمان نزول، **ارتباط جنسی خارج از چارچوب شرع** را گناه کبیره شمرد و راه های آسان و بدون گناه را پیشنهاد داد.

۹- هر دستور خداوند، علت ها و دلایل خاص خود را دارد که «حکمت» آن حکم و دستور نامیده می شود. گاهی ما حکمت برخی از دستورات خداوند را می دانیم (از طریق تحقیقات علمی و ...) و گاه از آنها مطلع نیستیم. اگر علت برخی از احکام را درک نکردیم، باید به **عقل خود** مراجعه کنیم و توجه کنیم که علم ما نسبت به خدا ناچیز است و بنای زندگی بر پایه **علم خداست** که سعادت را به ارمغان می آورد

۱۰- قبل از ورود به عرصه کار و تجارت باید با احکام تجارت آشنا شویم تا گرفتار کسب حرام نگردیم.

مسئله شرعی

حکم الهی

حرام	۱	شراب، قمار، زنان «گناه کبیره» = بازگشت به جاهلیت
حرام	۲	ورزش همراه با قمار
حرام	۳	فقط آن نوع موسیقی که بی بندوباری و شهوت را تقویت و تحریک می کند، انواع موسیقی لهو و لعب،
حرام / از گناهان کبیره	۴	خرید و فروش فیلم یا رسانه با تصاویر یا متن انحرافی و فساد آلود یا موسیقی مناسب مجلس لهو لعب
حرام	۵	شرط بندی حتی در بازی و ورزش های معمولی
مستحب / پاداش اخروی	۶	ورزش به قصد آمادگی برای انجام وظایف الهی
مستحب و واجب کفایی	۷	تولید فیلم و مستند به نیت اعتلای فرهنگ اسلامی و تربیت دینی / در شرایط ویژه
مستحب / واجب کفایی	۸	ایجاد پایگاه های اینترنتی و مجازی به منظور اشاعه فرهنگ اسلامی و مقابله با اندیشه های کفرآمیز و ابتدال اخلاقی
جایز / مستحب	۹	شرکت در مجالس شادی / اگر موجب تقویت صلۀ رحم یا تبلیغ دین شود
جایز و حلال	۱۰	انواع موسیقی خواه موسیقی سنتی و کلاسیک باشد و خواه غیر سنتی و مدرن (غیر لهوی)
حلال و جایز	۱۱	استفاده از ابزار و آلات موسیقی برای اجرای سرودها و برنامه های فرهنگی مفید
جایز / پاداش اخروی	۱۲	دادن جایزه به ورزشکاران به نیت روی آوردن به ورزش و سلامتی
واجب کفایی	۱۳	فراهم کردن امکانات ورزش و بازی برای دور شدن افراد جامعه از فساد و بی بند و باری ضرورت یابد.
واجب / واجب / واجب	۱۴	فراهم کردن زیر ساخت های لازم برای ارتباط داخلی از سوی دولت / استفاده حتی المقدور از ارتباط داخلی بر مردم تلاش برای پیشرفت علمی، صنعتی و افزایش تولید داخلی
واجب	۱۵	اجتناب از زندگی اشرافی و تجملی بر مسئولین و مدیران کشور (اسراف در همه امور حرام است.)
پاداش اخروی دارد.	۱۶	بازی و ورزش های دسته جمعی برای تقویت رابطه صمیمانه و سلامت اخلاقی خویشان و همسایگان
عمل صالح/واجب کفایی	۱۷	آثار هنری به منظور گسترش فرهنگ اسلامی و مبارزه با تهاجم فرهنگی و ابتدال اخلاقی
/ پاداش اخروی دارد.		

درس نهم

۱ - پیامبر (ص) در اولین روز دعوت خود فرمود: بگویند خدایی جز الله نیست تا رستگار شوید. (معیار اول = توحید)

۲ - گذر از عصر جاهلیت به عصر اسلام نیازمند تغییر در نگرش انسان‌ها و تحول در شیوه‌ی زندگی فردی و اجتماعی مردم بود

۳ - پیامبر (ص) رسالت خود را از شهر مکه آغاز کرد و با هجرت به مدینه، پایه‌های تمدن اسلامی را به کمک یارانش در مدینه بنا نهاد

۴ - بخشی از برنامه‌های یک انسان مسلمان، تلاش برای ساختن جامعه‌ای با معیارهای اسلامی است و **هشت معیار جامعه و تمدن اسلامی** به ترتیب

عبارتند از: **معیار اول**: ایمان به خدا و مبارزه با شرک / **معیار دوم**: اعتقاد به آخرت / **معیار سوم**: اطاعت از خدا و پیامبر و صاحبان امر / **معیار چهارم**: عدالت اجتماعی و مبارزه با ظلم و تبعیض نژادی / **معیار پنجم**: تبیین جایگاه ممتاز خانواده و تساوی منزلت زن و مرد / **معیار ششم**: حق خواهی و باطل ستیزی (رابطه‌ی جبهه‌ی حق و باطل) / **معیار هفتم**: تعادل در استفاده از نعمت‌های دنیا و آخرت / **معیار هشتم**: توجه به علم و عالمان

۵ - **معیار اول**، توحید محور رسالت پیامبر از همان ابتدا دعوت به یکتا پرستی بود

۶ - **معیار دوم**: پیامبر در کنار توحید با معرفی معادافق نگاه انسان‌ها را از دنیا فراتر برد و با حقیقت معاد آشنا کرد.

۷ - **معیار سوم**، اطاعت از خدا، پیامبر (ص) و صاحبان امر: رسول خدا (ص) بر انگیخته شد تا مردم را از ولایت طاغوت و ستمگران نجات دهد و دستورات خدا را در جامعه اجرا کند / یکی از دلایل تشکیل حکومت اسلامی و پذیرش ولایت الهی و از مسئولیت‌های پیامبر (ص)

۸ - خلفای بنی امیه و بنی عباس از دایره ولایت الهی خارج شدند زیرا بجای دستورات الهی، براساس امیال خود حکومت می‌کردند

۹ - **معیار چهارم**، عدالت اجتماعی: یکی از مهم‌ترین اهداف پیامبر (ص) بر پایی جامعه‌ای عدالت محور بود به طوری که: (۱) مظلوم به آسانی حق خود را از ظالم بگیرد. (۲) امکان رشد برای همه فراهم باشد. یکی از جنبه‌های عدالت پیامبر (ص) مبارزه با تبعیض نژادی و لغو امتیازات اشرافی بود. (پیامبر از هیچ تلاشی در این راه فروگذار نمی‌کرد.)

۱۰ - به موجب رفتار پیامبر اکرم و بیانات قرآن کریم:، فاصله طبقاتی و فقر و بی توجهی به محرومان زشت و مساوات و قسط، ارزشی والا تلقی گردید.

۱۱ - یکی از اوصاف نمازگزاران در قرآن کریم: آنان در مال خود برای محرومان و فقیران نیز حق معینی قرار داده‌اند.

۱۲ - اوصاف تکذیب کنندگان دین در قرآن: از کسانی یاد می‌کند که یتیمان را از خود می‌رانند و دیگران را به اطعام مساکین تشویق نمی‌کنند

۱۳ - **معیار پنجم**: تبیین جایگاه ممتاز خانواده و تساوی زن و مرد: خانواده کانون رشد انسان‌های با فضیلت، حافظ عفاف و مانع اصلی فساد است

۱۴ - یکی از اهداف مهم پیامبر اکرم، ارتقای جایگاه خانواده، به عنوان کانون رشد و تربیت انسان‌ها و مانع اصلی فساد و تباهی بود.

۱۵ - رسول خدا (ص) با گفتار و رفتار خود درباره‌ی یکسانی منزلت زن و مرد انقلابی عظیم پدید آورد.

۱۶ - پیامبر اسلام (ص) فرمود: «بهترین زنان جهان چهار تن‌اند: مریم، آسیه، خدیجه و فاطمه» ﴿الگوی همه زنان در طول تاریخ نکته: سایر احادیث در مورد حضرت فاطمه (س) همه در ارتباط با تبیین جایگاه خانواده و تساوی زن و مرد است.

۱۷ - با گرویدن مردم به اسلام (علت) زن منزلت انسانی خود را کسب کرد. استقلال مالی، حق مالکیت و تحصیل به دست آورد، حضور زن در جامعه با عفاف همراه شد و محیط جامعه از فساد حفظ شد.

۱۸ - قرآن کریم، اصولاً تلقی درجه دوم بودن زن را به شدت نفی کرد و با اینکه حتی تا همین دوره‌های اخیر، در اروپا زن را براساس **تورات**، موجود درجه دوم تلقی می‌کردند، آیات قرآنی با این نگاه مبارزه کرد.

۱۹ - **معیار ششم**، توجه به علم و عالمان: رسول خدا (ص) دعوت خود را در جامعه‌ای آغاز کرد که نشانه‌هایی بسیار اندک از تعقل و تفکر و دانایی در آن وجود داشت در صورتی که اولین آیاتی که بر پیامبر نازل شد درباره‌ی دانش و آموختن بود. / پیامبر (ص): طلب علم بر هر مرد و زن، واجب است.

۲۰ - دو چیز سد جاهلیت را شکست: (۱) نزول تدریجی قرآن و دعوت مکرر آن به خردورزی (۲) تشویق‌های دایمی پیامبر (ص) به علم

۲۱ - برخی دانشمندان اسلامی عبارتند از: ابوعلی سینا: کتاب شفا یک دایره المعارف در منطق، ریاضیات، علوم طبیعی و فلسفه است.

ملاصدرا: فیلسوف بزرگ اسلامی درباره‌ی هماهنگی میان دین و تفکر عقلی می‌گوید: «نمی‌شود قوانین این دین بر حق الهی، ... با دانش استدلالی یقینی مخالفت داشته باشد. ...» ﴿هماهنگی میان دین و تفکر عقلی

۲۲ - یکی از ویژگی‌های فرهنگ علمی دوره اسلامی منحصر نبودن تحصیل علم به طبقه یا قشری خاص بود.

۲۳ - در تمدن اسلامی، در قرون اولیه، در امور مربوط به بهداشت و سلامتی، وضع مسلمانان بسیار درخشان بود

۲۴ - در تمدن اسلامی، در قرون اولیه، در امور مربوط به بهداشت و سلامتی، وضع مسلمانان بسیار درخشان بود

۲۵ - دستورات ساده ای مانند وضو و غسل و دیگر آموزه های بهداشتی اسلام مانند طهارت و نجاست و نیز دستورات پیشوایان دین در مورد سلامتی و درمان، دنیای اسلام را متحول کرد.

آیات

آیهی « من امن بالله و الیوم الآخر و عمل صالحاً ... » بقره / ۶۲ معیار اول : توحید و معیار دوم : اعتقاد به آخرت

آیهی « یا ایُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ ... » معیار سوم : اطاعت از خدا و پیامبر و صاحبان امر

آیهی « لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ ... » معیار چهارم عدالت اجتماعی و مبارزه با ظلم و تبعیض نژادی

آیهی « وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَرْضَوْا وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَسَخَّرْنَا بِآيَاتِنَا لَكُمْ مِنْهَا نَهْجًا وَغُرَابًا مَبْرُورًا ... » معیار پنجم : تبیین جایگاه ممتاز خانواده و تساوی زن و مرد

آیهی « قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ » معیار ششم : توجه به علم و عالمان

درس ده

۱ - ۱ - اروپا تاکنون شاهد سه تمدن بزرگ بوده است :

تمدن اول قبل از میلاد حضرت مسیح ، قرن ششم تا چهارم قبل از میلاد، در یونان باستان شکل گرفت و در روم باستان ادامه یافت. تمدن دوم قرن ۴ میلادی مشهور به قرون وسطی ، گسترش مسیحیت و آغاز حاکمیت سیاسی و اجتماعی کلیسا بر مردم اروپا که تا قرن ۱۵ و ۱۶ ادامه یافت. تمدن سوم یا تمدن جدید که با **افول قدرت کلیسا** در همین قرن ها شروع و همچنان ادامه دارد .

۲ - آشنا شدن با نقاط قوت و ضعف تمدن جدید از دو جهت برای ما مسلمانان مطلوب است:

اول : مانند سایر ملت ها، با این تمدن ارتباط مستقیم داریم، بنابراین، هم تحت تأثیر قرار می گیریم و هم بر آن اثر بگذاریم؛ یادت بگونه : هر قدر آگاهی و هوشیاری ما بیشتر باشد، قدرت تأثیرگذاری ما بیشتر خواهد بود.

دوم : بررسی ضعف و قوت های آن به ما کمک می کند که در **احیای تمدن اسلامی**، از نقاط قوت بهره مند شویم و با عبرت گرفتن از ضعف ها و آسیب های آن، برنامه ریزی درست و کم اشتباهی برای سامان دهی تمدن اسلامی و رسیدن به **الگوی زندگی دینی** داشته باشیم.

۳ - **علل و ریشه های شکل گیری تمدن جدید :** (۱) کلیسا و تعالیم تحریف شده (۲) بهره گیری از تجربیات سایر تمدن ها

۴ - تمدن دوم اروپا : مشهور به دوره قرون وسطی ، با کنار گذاشتن اعتقادات باستانی و بت پرستی و روی آوردن به مسیحیت آغاز شد

۵ - **آثار مثبت تمدن دوم یا قرون وسطی :** تمدن دوم اروپا یک حرکت رو به جلو محسوب می شد برخی نتایج آن عبارتند از : (۱) مردم بت پرست اروپا به یک دین الهی معتقد شدند، (۲) اتحاد و یکپارچگی در سرزمین اروپا حاکم شد ، (۳) بناهای عظیم و باشکوه مذهبی ساخته شد، (۴) کتاب هایی در اخلاق، معنویت و فرهنگ نگارش یافت و (۵) آثار هنری بزرگی پدید آمد.

۶ - **آثار منفی قرون وسطی :** مبلغان مسیحی که **تشکیلات تبلیغی** پیچیده و وسیعی را جهت تبلیغ اعتقادات مسیحیت تأسیس کرده بودند، اعتقادات نادرستی را که از نظر خودشان اعتقادات رسمی مسیحیت بود تبلیغ می کردند.

برخی اعتقادات نادرست که توسط مبلغین مسیحی تبلیغ می شد :

(۱) آنان معتقد بودند که آدم در بهشت اولیه مرتکب گناه شد و این گناه به فرزندانش نیز سرایت کرده و هر کسی با گناه اولیه به دنیا می آید .

بنابراین هر کودکی پس از تولد باید غسل ویژه ای (غسل تعمید) داده شود تا از آن گناه پاک گردد. (علت برقراری غسل تعمید)

(۲) مسیحیان اعتقاد داشتند که مسیح نیز خود را به عنوان تاوان گناهان بشریت فدا کرد و به دار آویخته شد .

(۳) اعتراف فرد توبه کننده به گناهان شدر حضور کشیش برای آمرزیده شدن و به دست آوردن عفو ابدی برای این کار اتاق ویژه ای در کلیسا ساخته شد که محل اعتراف و توبه کردن بود .

(۴) عبادت و راز و نیاز با خدا نیز به روز معینی در هفته و در محل کلیسا و در حضور کشیشان اختصاص یافت. و همین عامل سبب سست شدن

(۵) ارتباط شخصی و پیوسته انسان با خدا و واسطه قرارگرفتن کشیشان میان خدا و بندگان او گردید .

(۶) آغاز فروختن بهشت توسط بسیاری از کشیشان و به دست آوردن پول های کلان در عوض بخشش گناه

(۷) عدم امکان جدایی زن و شوهر پس از ازدواج + ابدی بودن ازدواج)

(۸) زن حق مالکیت ندارد (یکی از وجوه مشترک قرون وسطی با عصر جاهلیت)

(۹) اجبار در تغییر نام خانوادگی زن به نام خانوادگی شوهر ☞ این تغییر نام، هنوز هم در اروپا رایج است .

(۱۰) کشیش ها حق ازدواج نداشتند و تا آخر عمر باید مجرد می ماندند . **زیرا** ☞ ازدواج را امری دنیایی و پست تلقی می کردند.

(۱۱) ضروری بودن پذیرش عقاید رهبران کلیسا درباره هر موضوعی، حتی موضوعات علمی ، و مخالفت با آن کفر تلقی می شد .

(۱۲) توجه کمتر به عقل و عقلانیت زیرا اعتقاد داشتند که تعقل با ایمان سازگاری ندارد و سبب تزلزل ایمان می شود .

۷ - سرسختی رهبران اصلی کلیسا در مقابل نظریات جدید، سبب پیدایش این عقیده شد که دین با خردورزی و علم مخالف است و مانع تعقل، تجربه، قانون و حقوق انسان هاست و راه بیرون آمدن از این وضع کنارگذاشتن دین و توجه به علم و دانش تجربی است.

<p>۸ - سؤال : علت بدبینی اروپائیان به کلیسا و کشیشان در دوران قرون وسطی چه بود ؟</p> <p>پاسخ : با اینکه کلیسا و کشیشان ، خود، از ثروتمندترین مالکان بود، اما مردم را به دوری از دنیا و زهد نسبت به مواهب طبیعی و نعمت های الهی تشویق می کرد. همین دوگانگی در گفتار و عمل ، به تدریج سبب بدبینی اروپائیان نسبت به کلیسا و کشیشان شد.</p>
<p>۹ - ترویج آیین ها و اعتقادات ساخته کلیسادر اروپا ☞ به تدریج در اروپا فقر و فساد در نظام اداری،عقب ماندگی و مشکلات دیگر فراگیر شد .</p>
<p>۱۰ - حدود قرن هفتم میلادی و در اواسط قرون وسطی ، تمدن اسلامی متولد شد و طی دو تا سه قرن به مرحله شکوفایی رسید و بر محیط های پیرامون خود پرتو افکند.</p>
<p>۱۱ - آشنایی اندک اندیشمندان و دلسوزان اروپایی با تمدن اسلامی موجب ترجمه سریع کتاب های دانشمندان مسلمان ، علاقه به پژوهش و آزمایش و تجربه افزایش یافت، نقادی رهبری کلیسا شروع شد ، حقوق و قانون مورد توجه واقع گردید و خردورزی در دستور کار قرار گرفت.</p>
<p>۱۲ - مونتگمری وات ، اسلام شناس انگلیسی « ... وظیفه مهم ما اروپاییان این است که این اشتباه را اصلاح کنیم و به مدیون بودن عمیق خودمان به جهان اسلام اعتراف کنیم . »</p>
<p>۱۳ - ویل دورانت : نیز بسیاری از هنرها و فنون برجسته اروپایی همچون معماری، اسلحه سازی و ... را مدیون صنعتگران مسلمان می داند.</p>
<p>۱۴ - آثار مثبت حوزه علم : (۱) رشد سریع علم (دوران علم) : تولید علم با اختراع صنعت چاپ، کشف الکتریسیته ... راه اندازی شبکه های اینترنت ، ... زندگی در جهان امروز را متحول کرده است. (۲) توانایی بهره مندی بیشتر از طبیعت : علم و تکنولوژی سبب شد که آدمی در طبیعت تصرف فوق العاده کند و تغییراتی را در آن به وجود آورد.</p>
<p>۱۵ - آثار منفی حوزه علم : (۱) مصرف زدگی ، (۲) نابودی طبیعت ، (۳) علم زدگی</p>
<p>۱۶ - مصرف زدگی : تولید انبوه کالاها و تبلیغ مصرف گرایی و تغییر الگوی زندگی و دل مشغولی دائمی مردم به جدی ترین آسیب حوزه علم</p>
<p>۱۷ - نابودی طبیعت : افزایش توان علمی بشر و ابزارهای نوین ، بهره برداری از منابع طبیعی را به سرعت افزایش داد و به تخریب ساختار طبیعی محیط زیست انجامید. تعادل ترکیبی گاز ها بر هم خورد ، جنگل ها از بین رفت و ... (آسیب حوزه علم)</p>
<p>۱۱ - علم زدگی : از حدود قرن هجدهم میلادی به علت پیشرفت های گسترده در علم ، این احساس پدید آمد که علم تجربی تنها رمز موفقیت و سعادت ملت هاست و جامعه ای که این راه را بپیماید، کلید خوشبختی را به دست آورده است.</p>
<p>۱۲ - تمدن اسلامی زمین را امانتی الهی در دست انسان می داند ولی در تمدن جدید ، زمین منبعی سرشار از ثروت است که بشر هیچ قید و بند و محدودیتی برای استفاده از آن ندارد. ☞ تفاوت دیدگان اسلام و تمدن جدید در بهره برداری از طبیعت</p>
<p>۱۳ - علت سردرگمی انسان امروزی ☞ نیاز انسان غربی به معنویت باعث شد برخی افراد و گروه ها با هدف کسب مقام و شهرت، مکاتب و فرقه هایی را به نام مکاتب عرفانی و معنوی ایجاد کنند که اگرچه در ظاهر ادعای پاسخ به نیازهای معنوی بشر را دارند اما به دلیل آنکه برآمده از آموزه های وحیانی نیستند، نتیجه ای جز سردرگمی برای بشر تشنه امروز نداشته اند.</p>
<p>۱۴ - احیای تمدن اسلامی ، از نظر برخی متفکران ، هدفی بزرگ و یک بلند پروازی است . این چنین فکری یک تلقی ظاهری و ناشی از عدم آشنایی با آموزه های بیدار کننده و حیات بخش اسلام است .</p>
<p>۱۵ - برای احیای تمدن اسلامی چه برنامه هایی باید اجرا شود ؟</p> <p>پاسخ : (۱) تلاش برای پیشگام شدن در علم و فناوری (۲) حضور مؤثر و فعال در جامعه جهانی (۳) ترسیم چهره عقلانی و منطقی دین اسلام</p>
<p>۱۶ - پیشرفت علمی پایه های استقلال را تقویت می کند و مانع تسلط بیگانگان می شود.</p>
<p>۱۷ - مقام معظم رهبری : « کشوری که از علم بی بهره باشد به حقوق خود نمی رسد ؛ نمی شود علم را گدایی کرد ؛ علم ، درون جوش و درون زاست ؛ باید استعداد های یک ملت به کار افتد تا به معنای حقیقی عالم شود. »</p>
<p>۱۸ - پیام اسلام، پیامی مطابق با فطرت انسان هاست. ☞ حضور مؤثر و فعال در جامعه جهانی</p>

۱۹ - میان یک پیام و روش تبلیغ آن باید تناسب منطقی و معقول برقرار باشد، از این رو حق را نمی‌توان با روش‌های نادرست به دیگران رساند
۲۰ - دین اسلام یک دین منطقی و استدلالی است و احکام و آموزه‌های آن بر اساس حکمت الهی است لذا نمی‌توان با تعصب جاهلانه و فریبکاری آن را تبلیغ کرد . ☞ ترسیم چهرهٔ عقلانی و منطقی دین اسلام
۲۱ - خداوند ۳ روش تبلیغ به پیامبر آموزش داده (به ترتیب) / یادت باشه : از وظایف رهبر هم هست . (۱) روش اول: دانش استوار (حکمت) (۲) روش دوم : اندرز نیکو (موعظهٔ حسنه) (۳) روش سوم: مجادله‌ی نیکوتر (جادلهم ...)
۲۲ - لازمهٔ به کارگیری این روش‌ها تقویت عقل و خرد و تأمل خردمندانه در اسلام است.
۲۳ - آثار مثبت عدل و قسط : (۱) توجه به قانون : مردم با حقوق خود در مقابل دولت ها و در رابطه با یکدیگر آشنا شدند و به تدوین قوانین حقوقی پرداختند . (عموماً عکس العملی در برابر حاکمیت نامطلوب کلیسا در قرون وسطی بود .) (۲) مشارکت مردم در تشکیل حکومت : حق تعیین سرنوشت و دخالت مردم در امور خود باعث شد برخی حکومت های استبدادی و موروثی حاکم بر کشورهای اروپایی از صحنه خارج شوند .
۲۴ - استعمار یعنی چه و پدیدهٔ استعمار در دوران جدید چگونه بوجود آمد ؟ پاسخ : استعمار یعنی «آباد کردن» و این پدیده به دنبال تولید انبوه کالا و نیاز به بازارهای کشورهای دیگر، احتیاج به منابع طبیعی آن کشورها و نیز روحیهٔ توسعه طلبی و فزون خواهی حاکمان غربی سبب شد که سرمایه داران و قدرتمندان غربی، کشورهای دیگر را، به خصوص در آسیا و آفریقا هدف قرار دهند و به بهانهٔ استعمار (یعنی آباد کردن)، بسیاری از این کشورها را تصرف نموده و ذخایر آن ها را به تاراج بردند .
۲۵ - دورهٔ استعمار: غارت علنی ثروت ملت ها بود و تا اواخر قرن بیستم ادامه داشت . ☞ یکی از سیاه ترین دوره های زندگی انسان در کرهٔ زمین
۲۶ - استعمار نو در چه زمانی و چگونه بوجود آمد ؟ استعمار نو چه تفاوتی با شیوهٔ استعماری قدیم دارد ؟ استعمار نو : استعمار گران پس از بیداری ملت های مظلوم و نهضت های ضداستعماری از اواخر قرن نوزدهم ، شیوهٔ جدیدی برای استعمار بکار گرفتند . در این روش، کشورهای استعمارگر از استعمار علنی کشورها دست برداشتند و افراد وابسته به خود را در کشورها به قدرت می رساند و از آنها حمایت می کرد تا با کمک آن ها به اهداف سیاسی و اقتصادی خود برسد .
۲۷ - محققان بر این باورند ثروت منتقل شده به کشورهای استعمارگر ، آن قدر زیاد بود که پایه های اصلی قدرت اقتصادی غرب را به وجود آورد .
۲۸ - شکل گیری نظام های سیاسی جدید، بر پایهٔ قدرت سرمایه داران و نفع طلبی فزاینده آنان بود
۲۹ - خرید منابع طبیعی اکثر نقاط جهان به بهایی اندک و یا تاراج آن با قدرت نظامی و فروش کالاهای خود با قیمت بسیار سنگین به مردم همان موجب شد بخش کوچکی از جهان روز به روز غنی تر شود ولی بخش اعظم آن در فقر و تنگدستی فرورفت .
۳۰ - امروزه، مردم جهان هر لحظه در مخاطرهٔ به کار افتادن سلاح هایی هستند که به کمک دانش جدید ساخته شده است. (انباشته شدن انبارهای اسلحه، از پیچیده ترین سلاح های کشتار جمعی، از جمله سلاح های شیمیایی و میکروبی است .) جهان نظامی شده و محصور در تسلیحات
۳۱ - مسئولیت ما در حوزه عدل و قسط (۱) مبارزه با ستمگران و تقویت فرهنگ جهاد و شهادت و صبر (۲) استحکام بخشیدن به نظام اسلامی
۳۲ - مبارزه با ستمگران و تقویت ... : یکی از رسالت های اصلی انبیا، مبارزه با ظلم و برقراری عدل و گسترش حق و حقیقت بوده است .
۳۳ - مبارزه با ستمگران و تقویت فرهنگ جهاد و شهادت و صبر : امام خمینی (ره) : « نکته‌ی مهمی ... که باید اصل و اساس سیاست ما با بیگانگان باشد این است که جهان خواران تا کی ما را تحمل می‌کنند ... آنها مرزی جز عدول (انحراف) از ارزش‌هایمان نمی‌شناسند . به گفته‌ی قرآن هرگز دست از مقاتله با شما برنمی‌دارند .. ما چه بخواهیم چه نخواهیم ؛ صهیونیست‌ها ، آمریکا و... در تعقیب ما هستند تا هویت دینی ما را لکه دار کنند.»

۲۴ - استحکام نظام حکومتی مهم‌ترین عامل برای حضور کارآمد در میان افکار عمومی جهان است و کشور ضعیف در دنیا منزوی و همدلی نمی‌یابد؛
۲۵ - مهم‌ترین عوامل استحکام نظام: استحکام پایه‌های اقتصادی و تلاش برای کاهش فقر، توسط عدالت و اتحاد و امر به معروف و نهی از منکر
۳۶ - تمدن جدید با نگاه مادی به انسان به ویژه در حوزه روابط زن و مرد بیشترین آسیب‌ها را به نهاد خانواده وارد کرده است؛ آسیب‌های تمدن جدید در حوزه خانواده: (۱) فروپاشی نهاد خانواده (۲) بی بند و باری جنسی (۳) استفاده ابزاری از زنان
۳۷ - نتایج فروپاشی نهاد خانواده: (۱) گسترش طلاق (۲) عدم مسئولیت‌پذیری پدرها و مادرها برای انتقال دادن ارزش‌های اخلاقی به جوانان
۳۸ - رواج بی بندوباری جنسی در غرب بسیاری از مردم را به این نتیجه رسانده که توان اصلاح و مبارزه با آن را ندارند، به ناچار در پی آن برآمده‌اند که ضوابط و معیارهای اخلاقی را تغییر دهند. بی بند و باری جنسی
۳۹ - نتیجه رواج بی بندوباری: به ناچار در پی آن برآمده‌اند که ضوابط و معیارهای اخلاقی را تغییر دهند. مثال: (۱) در میان غربیان جدید، دیگر هیچ‌گونه ضابطه و معیار مذهبی یا اخلاقی که منشأ الهی داشته باشد، معنا ندارد (۲) تصویب قوانین حمایت از خانواده‌های تک سرپرست (که بیشتر شامل خانواده‌ای می‌شود که زن در روابط نامشروع صاحب فرزند شده) در سال ۱۹۶۰ در آمریکا ، موجب شد که آمار فرزندان بدون پدر در خانواده‌های تک سرپرست از چهار درصد در این سال به ۲۰ درصد در سال ۱۹۹۰ و به حدود ۵۰ درصد در سال ۲۰۰۵ برسد.
۴۰ - استفاده ابزاری از زنان در تمدن جدید از آثار منفی تمدن جدید در حوزه خانواده، چه نتایجی را بوجود آورد؟ پاسخ: استفاده ابزاری از زنان برای تبلیغ کالاهای سرمایه‌داران، تشویق آنان به پوشیدن لباس‌های نامناسب و تحریک‌کننده، عادی شدن روابط نامشروع میان زنان و مردان در برخی کشورها، و تجارت گسترده زنان به عنوان کالای جنسی روی دیگر تمدن جدید است. اگر لایه ظاهری و سطحی موقعیت زن در دنیای امروز، که بسیار زیبا و خوش منظر آراسته شده، کنار رود و باطن آن آشکار گردد، خواهیم دید که سودآوری تجارت فحشا در حال ربودن گوی سبقت از تجارت مواد مخدر و اسلحه است.
۴۱ - در هیچ دوره‌ای غفلت از خداوند و نیازهای معنوی و متعالی انسان به شدت دنیای امروز مشاهده نشده و توجه به نیازها و خواسته‌های مادی نیز به گستردگی امروز نبوده است. نتیجه این غفلت بزرگ آسیب‌ها و بیماری‌های خطرناکی است که امروزه بسیار عادی جلوه می‌کند.
۴۲ - تحکیم خانواده: خانواده کانون رشد فضیلت‌ها و پاکی‌ها و محل تربیت نسل‌های خلاق، توانمند و با همت است. تحکیم این بنیان سبب رشد فضائل اخلاقی در جامعه، کاهش فساد و جرم و حضور انسان‌های با فضیلت و کارآمد می‌گردد. مواظبت و حراست از بنیان خانواده مانع گسترش مشکلات اخلاقی می‌شود.
۴۳ - سست شدن بنیان خانواده موجب گسترش فساد و تباهی شده و نسل‌هایی بوجود می‌آید که از قوت و قدرت روحی کافی برخوردار نیستند تا مسئولیت‌های اجتماعی را بر عهده بگیرند.
۴۴ - حضرت ابراهیم و حضرت اسماعیل پایه‌های خانه کعبه را بالا بردند = بنای یک جامعه توحیدی ☞ برای خود دعا کردند و از خداوند خواستند ذریه و نوادگانی به آنان عطا کند که ادامه‌دهنده راه توحید و اسلام باشند
۴۵ - ذریه و نوادگانی که ادامه‌دهنده راه توحید و اسلام باشند، فقط در خانواده‌هایی که خود اهل یکتا پرستی باشند و مودت و رحمت میان آنان برقرار باشد، امکان پذیر است.
به این نکات توجه کنید: (۱) پیام آیات از کتاب درسی حتماً خوانده شود. (۲) تدبر در آیات و اندیشه و تحقیق‌ها مطالعه و تمرین شود. (۳) مطالب ارائه شده در جزوه هنگامی ارزشمند خواهد بود که شما قبلاً کتاب درسی را به خوبی مطالعه کرده باشید.